

De invloed van economische variabelen op verkiezingen

Vrij algemeen wordt aangenomen dat gunstige economische omstandigheden de verkiezingsresultaten van regerende partijen ten goede komen. In dit artikel betoogt de auteur echter dat de populariteit van politieke partijen niet zozeer samenhangt met de resultaten van het gevoerde economische beleid, maar veel meer met de prioriteiten van de politieke partijen in relatie tot actuele economische problemen. Op grond van een op basis van deze veronderstelling geformuleerd model is aannemelijk dat de resultaten van het gevoerde beleid mede hebben bijgedragen aan het populariteitsverlies van de VVD.

DRS. O.H. SWANK*

De aanstaande Tweede-Kamerverkiezingen in Nederland beloven zeer spannend te worden. De belangrijkste vraag lijkt welke partij het grootst zal worden, de PvdA of het CDA. De VVD staat er volgens de laatste opiniepeilingen slecht voor.

In dit artikel wordt aandacht besteed aan de relatie tussen economische omstandigheden en de populariteit van politieke partijen. In vele economische studies wordt het belang van economische factoren voor verkiezingsuitslagen benadrukt. Volgens deze studies belonen kiezers regerende partijen voor gunstige economische omstandigheden. In dit artikel zal ik tonen dat dit uitgangspunt voor Nederland op zowel theoretische als empirische gronden onbevredigend is. Als alternatief stel ik een model op dat gebaseerd is op de veronderstelling, dat de populariteit van partijen afhangt van hun prioriteiten en van de economische problemen waarin een land zich bevindt. De schattingen die in dit artikel gepresenteerd worden, suggereren dat de huidige geringe populariteit van de VVD onder andere te wijten is aan de goede resultaten die door de laatste twee kabinetten zijn behaald ten aanzien van het verminderen van het financieringstekort. Ondank is ook het loon van politici.

Het score-model en het issue-model

In de eerste artikelen op het gebied van populariteitsfuncties werd weinig aandacht besteed aan een theoretische onderbouwing van deze functies. Als de te verklaren variabele diende veelal de populariteit van de zittende president van de VS, zoals die bleek uit opiniepeilingen. Deze variabele regresseerde men op economische variabelen, meestal aangevuld met dummies voor belangrijke politieke gebeurtenissen. In 1983 werd een onderbouwing van de populariteitsfuncties gegeven door Van Winden¹. Van Winden introduceerde een keuze-model, waarin de kiezer de partij kiest die hem of haar het hoogste verwachte nut geeft. Dit model ligt ten grondslag aan verschillende recente studies op dit gebied². Een prettige eigenschap

van dit model is dat het op meer-partijstelsels, zoals het Nederlandse, kan worden toegepast.

Zoals gezegd kiest in het keuze-model een individu voor de partij die hem het hoogste verwachte nut oplevert. Met andere woorden, kiezer i kiest voor partij m als geldt

$$U_i(m) > U_i(k) \text{ voor } k \neq m \quad (1)$$

waarin $U_i(m)$ het nut van individu i is dat hij associeert met partij m . Het nut dat een individu aan een partij toekent bestaat uit twee componenten. Een deel van het nut is afhankelijk van economische variabelen $V(m)$ en een ander deel geeft de loyaliteit van individu i aan een bepaalde partij weer $\varepsilon_{m,i}$

$$U_i(m) = V(m) + \varepsilon_{m,i} \quad (2)$$

De loyaliteit die aan een partij wordt gegeven verschilt per kiezer. Sommige kiezers staan zo loyaal tegenover een bepaalde partij, dat zij onafhankelijk van de economische situatie altijd op die partij zullen stemmen. Voor andere kiezers, de 'zwevendende', verschilt $\varepsilon_{m,i}$ nauwelijks voor de diverse partijen. Hun uiteindelijke stemgedrag hangt voornamelijk af van $V(m)$. Als we ervan uitgaan dat $\varepsilon_{j,i}$ Weibullverdeeld is dan kan worden afgeleid dat het verschil tussen de logaritmen van de kansen dat op partijen m en n gestemd wordt gelijk is aan

$$\log P(m) - \log P(n) = V(m) - V(n) + \varepsilon_{m,i} - \varepsilon_{n,i} \quad (3)$$

*De auteur is werkzaam bij de vakgroep macro-economische politiek van de Economische Faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dank is verschuldigd aan prof. dr. J.C. Siebrand en drs. G.E. Hebbink voor hun commentaar.

1. F.A.A.M. van Winden, *On the interaction between state and private sector*, North Holland, Amsterdam, 1983.

2. Zie bij voorbeeld: V.K. Borooah en F. van der Ploeg, *The changing criteria of economic success: performance and popularity in British politics*, Manchester School of Economic and Social Studies, nr. 59, 1982, blz. 61-78. P.S.A. Renaud, *Studies in applied political economic modelling*, Alblasserdam, 1989. A.J.H.C. Schram, *Voter behavior in economic perspective*, Alblasserdam, 1989.

De analyse spitst zich vervolgens toe op de specificatie van $V(m)$. Economen benadrukken vooral de invloed van economische variabelen op de populariteit van partijen. Meestal wordt verondersteld dat kiezers de regerende partijen verantwoordelijk houden voor de economische omstandigheden. Gunstige economische omstandigheden vergroten het vertrouwen in de regerende partijen en leiden tot een stijging van V . Het toetsen van specificaties van populariteitsfuncties die gebaseerd zijn op deze veronderstelling leidt tot het al dan niet verwerpen van de zogenaamde 'score-hypothese'. De populariteit van de oppositiepartijen in het 'score-model' is alleen indirect afhankelijk van economische omstandigheden. Bij een verslechtering van de economische omstandigheden vermindert het vertrouwen van kiezers in de regerende partijen, waardoor de populariteit van de oppositiepartijen stijgt. Het vertrouwen van kiezers in oppositiepartijen is constant.

De meest voorkomende macro-economische variabelen in populariteitsfuncties zijn werkloosheid (u), inflatie (p) en economische groei (y). In Nederland speelde de afgelopen jaren het financieringsstekort van de overheid (fin) een belangrijke rol in de economisch-politieke discussies. Om deze reden hebben we deze variabele ook opgenomen in de specificatie van V .

Het bovenstaande leidt tot de volgende specificatie van $V(m)$

$$\begin{aligned} \text{als } m \text{ regeert: } V(m) &= \alpha_0 u + \alpha_1 fin + \alpha_2 y + \alpha_3 p + \alpha_4 \\ \text{als } m \text{ in de oppositie zit: } V(m) &= 0. \end{aligned} \quad (4)$$

$\alpha_0 < 0; \alpha_1 < 0; \alpha_2 > 0; \alpha_3 < 0$

Substitutie van vergelijking (4) in (3) geeft de te schatten populariteitsfuncties. Wanneer we de veronderstelling, dat kiezers politieke partijen belonen voor gunstige economische omstandigheden, letterlijk opvatten dan zijn de α 's in vergelijking (4) onafhankelijk van m . Voor een meerpartijensysteem, zoals het Nederlandse, is deze versie van het score-model echter te stringent. In een periode waar twee partijen in de regering of in de oppositie zitten, zal de populariteit van deze partijen ten opzichte van elkaar gedurende deze periode gelijk blijven. $V(m)$ en $V(n)$ vallen dan immers in vergelijking (3) tegen elkaar weg. Met andere woorden, slechts de totale populariteit van de regerende partijen ten opzichte van de totale populariteit van de oppositiepartijen kan in het score-model veranderen. Aan de hand van zowel verkiezingsuitslagen als opiniepeilingen kan eenvoudig worden aangetoond, dat in Nederland de relatieve populariteit van alle partijen verandert.

Renaud en Van Winden hebben onlangs populariteitsfuncties voor Nederland op basis van het score-model geschat³. Ten einde veranderingen van de relatieve populariteit van alle partijen te verklaren stonden zij toe dat de α 's in vergelijking (4) verschillen per politieke partij. Dit betekent dat kiezers de ene partij meer belonen voor bij voorbeeld een vermindering van de werkloosheid dan de andere partij. Zoals hierboven blijkt, is deze amendering op het score-model vanuit empirisch oogpunt noodzakelijk. De vraag rijst echter waarom kiezers partijen verschillend belonen voor gunstige economische omstandigheden. Blijkbaar houden kiezers de ene partij meer verantwoordelijk voor bepaalde economische ontwikkelingen dan de andere partij.

Een verklaring hiervoor kan worden gevonden in het 'issue-model'. Volgens dit model is het verwachte nut van een kiezer voor een politieke partij afhankelijk van de doelstellingen van die partij en de problemen waar een land zich in bevindt. Onlangs heb ik populariteitsfuncties op basis van het issue-model voor de VS geschat⁴. Uitgangspunt voor deze functies vormt de veronderstelling dat de doelstellingsfuncties van democratische regeringen en van republikeinse regeringen ten opzichte van elkaar verschil-

len. Democraten worden verondersteld een hoge prioriteit aan werkloosheidsbestrijding te geven en republikeinen worden verondersteld een hoge prioriteit aan de beteugeling van inflatie te geven⁵. Vervolgens wordt aangenomen dat kiezers deze prioriteiten kennen. Hierdoor wordt het stemgedrag afhankelijk van de hoogte van de werkloosheid en van de hoogte van inflatie. Bij een relatief hoge werkloosheid (inflatie) is de roep om een democratische (republikeinse) regering groot. Volgens dit model profiteren democraten (republikeinen) van een stijging van de werkloosheid (inflatie) ook al vormen zij de regering. Op basis van het issue-model was ik veel beter in staat de populariteit van de Amerikaanse presidenten te verklaren dan op basis van het score-model.

Toepassing van het issue-model op Nederland

Het issue-model verschilt van het score-model alleen ten aanzien van vergelijking (4). Ook aan het issue-model ligt derhalve het keuzemodel van Van Winden ten grondslag. Vergelijking 4 verandert nu in⁶

$$V(m) = \beta_{0,m} u^2 + \beta_{1,m} fin^2 + \beta_{2,m} y + \beta_{3,m} p^2 \quad (5)$$

Substitutie van deze vergelijking in (3) levert de te schatten populariteitsfunctie:

$$\begin{aligned} \log P(m) - \log P(n) &= (\beta_{0,m} - \beta_{0,n}) u^2 + (\beta_{1,m} - \beta_{1,n}) fin^2 \\ &+ (\beta_{2,m} - \beta_{2,n}) y + (\beta_{3,m} - \beta_{3,n}) p^2 + \varepsilon_{m,i} - \varepsilon_{n,i} \end{aligned} \quad (6)$$

In vergelijking 5 zijn de kwadraten van u , fin en p opgenomen ten einde tot uitdrukking te brengen dat de marginale kosten (disutility) van deze variabelen positief zijn⁷. Voor y hebben we niet overeenkomstig het kwadraat opgenomen (of het kwadraat van $1/y$), omdat in de beschouwde periode zowel positieve als negatieve waarden van y voorkomen. Vergelijking (5) geldt in tegenstelling tot vergelijking (4) voor zowel de perioden dat partij m regeert als dat zij in de oppositie zit.

De tekens van β_i 's zijn in het issue-model afhankelijk van de prioriteiten van partij m . Geeft partij m bij voorbeeld in vergelijking met de andere partijen een hoge prioriteit aan het bestrijden van werkloosheid dan zal $(\beta_{0,m} - \beta_{0,n}) > 0$ zijn. Het verwachte nut voor partij m neemt dan immers toe als de werkloosheid stijgt.

Het ligt buiten de reikwijdte van dit artikel een volledige analyse te geven van de prioriteiten van de politieke partijen in Nederland. Een indruk van de prioriteiten van politieke partijen geeft het schema van Kirschen e.a. (zie: noot tabel 1). Dit schema geeft de prioriteiten van de sociaal-democratische partijen, de centrale partijen en de conservatieve partijen in geïndustrialiseerde landen met betrekking tot de belangrijke economische doelvariabelen weer (tabel 1).

3. P.S.A. Renaud en F.A.A.M. van Winden, On the importance of elections and ideology for government policy in a multi-party system, in: M.J. Holler (red.), *The logic of multi-party systems*, Würzburg, 1987, blz. 191-207.

4. O.H. Swank, *Presidential popularity and reputation*, Discussion Paper, nr. 8907/G, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1989.

5. Voor empirische ondersteuning van deze veronderstellingen zie O.H. Swank, *A rationalization of US economic policy making*, Discussion Paper, nr. 8911/G, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1989.

6. u is uitgedrukt in honderdduizenden, fin in procenten van het nationaal inkomen, y in procentuele veranderingen en p is het niveau van inflatie.

7. Hierdoor kan de discussie over de prioriteiten van politieke partijen worden gevoerd aan de hand van het traditionele raamwerk van economische politiek, zoals ontwikkeld door H. Theil, *Forecasts and policy*, North Holland, Amsterdam, 1965.

Tabel 1. Preferenties van politieke partijen in industriële landen met betrekking tot economische variabelen^a

	PvdA	CDA	VVD
Werkloosheid			Financieringstekort
		Financieringstekort	Inflatie
Expansie		Inflatie	
		Expansie	
Inflatie		Werkloosheid	
			Expansie
Financieringstekort			Werkloosheid

a. De hoogte van een variabele in de tabel geeft het relatieve belang van die variabele aan.
Bron: Gebaseerd op E.S. Kirschen e.a., *Economic policy in our time*, vol. 1, Amsterdam, North Holland, 1964.

Volgens het schema van Kirschen hechten sociaal-democraten een groot belang aan het bestrijden van werkloosheid. Bij conservatieven ligt de hoogste prioriteit bij het verminderen van inflatie en het verminderen van het financieringstekort. De middenpartij in het schema van Kirschen heeft ongeveer dezelfde ordening van doelstellingen als de conservatieve partij, maar de plaatsen van de variabelen verschillen. Het verminderen van inflatie en het verminderen van het financieringstekort krijgen lagere gewichten dan bij de conservatieve partij en het bestrijden van werkloosheid en het stimuleren van economische groei krijgen hogere gewichten. De geldigheid van het bovenstaande schema voor Nederland is natuurlijk dubieus. Kirschen achtte dit schema representatief voor de preferenties van politieke partijen in alle geavanceerde industriële landen, hetgeen niet betekent dat het zonder meer toepasbaar is op Nederland. In dit artikel gebruiken wij het bovenstaande schema slechts ter indicatie van de tekens van de β 's in vergelijking (6). Na schatting van de populariteitsfuncties kunnen we dan bekijken of onze resultaten op een lijn liggen met het schema van Kirschen. In tabel 2 zijn de tekens van de coëfficiënten in vergelijking (6) gepresenteerd, die we verwachten als de prioriteiten van de PvdA, het CDA, en de VVD overeenkomen met tabel 1.

Het issue-model levert drie vergelijkingen die geschat kunnen worden. In de eerste vergelijking dient als te verklaren variabele het verschil tussen de logaritmen van de populariteit van de PvdA en het CDA ($lpvda-lcda$), in de tweede dit verschil met betrekking tot de PvdA en de VVD ($lpvda-lvvd$) en in de derde dit verschil tussen het CDA en de VVD ($lcda-lvvd$). Merk op dat deze drie variabelen samenhangen. Als we weten hoeveel de populariteit van de PvdA groter is dan die van het CDA en de VVD, dan volgt hier uit hoeveel de populariteit van het CDA groter is dan de VVD. Met andere woorden, er geldt

Tabel 2. Verwachtingen ten aanzien van de tekens in de populariteitsfuncties op basis van het schema van Kirschen

Coëfficiënt	Teken	Coëfficiënt	Teken
$(\beta_0, PvdA - \beta_0, CDA)$	+	$(\beta_0, CDA - \beta_0, VVD)$	+
$(\beta_1, PvdA - \beta_1, CDA)$	-	$(\beta_1, CDA - \beta_1, VVD)$	-
$(\beta_2, PvdA - \beta_2, CDA)$	0	$(\beta_2, CDA - \beta_2, VVD)$	-
$(\beta_3, PvdA - \beta_3, CDA)$	-	$(\beta_3, CDA - \beta_3, VVD)$	-
$(\beta_0, PvdA - \beta_0, VVD)$	+		
$(\beta_1, PvdA - \beta_1, VVD)$	-		
$(\beta_2, PvdA - \beta_2, VVD)$	-		
$(\beta_3, PvdA - \beta_3, VVD)$	-		

Tabel 3. Schattingen van populaiteitsfuncties voor Nederland (1973.3-1986.3)^a

	(lpvda-lcda)	(lpvda-lvvd)	(lcda-lvvd)
u^2	1,481	(8,627)	0,849
fin^2	-1,320	(-5,280)	-1,821
y	-0,006	(-0,938)	-0,024
p^2	-0,021	(-0,242)	-0,230
constante	0,097	(1,856)	0,935
dpvda	-0,146	(-2,585)	-2,265
dlob	-0,351	(-3,472)	-0,043
R^2	0,781		0,820
DW	1,554	1,631	1,558

a. Tussen haakjes staan de t-waarden. Fin is een periode vertraagd en p is twee perioden vertraagd in de populariteitsfuncties opgenomen.

$$(lcda-lvvd) = (lpvda-lvvd) - (lpvda-lcda) \quad (7)$$

De populariteitsfuncties zijn geschat met de kleinste-kwadratenmethode op basis van kwartaaldata. Ik heb twee politieke variabelen in de functies opgenomen. Een dummy-variabele voor de perioden dat de PvdA in de regering zat (dpvda) en een dummy-variabele voor de verkiezingen van 1986 (dlob). Tabel 3 toont de schattingsresultaten.

De consequentie van vergelijking (7) is dat de derde kolom van tabel 3 gelijk is aan het verschil tussen de tweede en de eerste kolom. De schattingsresultaten ondersteunen het issue-model. De populariteit van de PvdA neemt ten opzicht van de populariteit van het CDA toe als de werkloosheid stijgt en het financieringstekort daalt. Noch de productie noch de inflatie heeft een significante invloed op ($lpvda-lcda$). Vergelijken we deze resultaten met de tekens in tabel 2, dan komen deze overeen voor alle variabelen, behalve voor inflatie. Volgens het schema van Kirschen zou in het issue-model bij een stijgende inflatie de populariteit van de PvdA ten opzichte van het CDA verslechteren. De schattingsresultaten voor het verschil in populariteit tussen de PvdA en de VVD zijn totaal in overeenstemming met het schema van Kirschen. Een stijging van de werkloosheid is gunstig voor de PvdA, terwijl de VVD profiteert van een stijging van het financieringstekort, van de groei van de productie en van inflatie. Bij de verklaring van ($lcda-lvvd$) valt op dat een stijging van werkloosheid ongunstiger is voor het CDA dan voor de VVD, hetgeen in strijd is met het schema van Kirschen. De tekens van de andere coëfficiënten zijn wel in lijn met dit schema. De dummy-variabele dpvda toont dat de populariteit van de PvdA vermindert als zij in de regering zit. De VVD profiteert hier meer van dan het CDA. Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1986 lag de populariteit van het CDA hoger dan op grond van de economische omstandigheden zou worden verwacht, zoals blijkt uit de geschatte coëfficiënten voor dlob. Vlak voor en na de verkiezingen treden vaak dergelijke effecten op⁸.

Een blik vooruit

In de vorige paragraaf is besproken hoe economische variabelen de populariteit van de drie grote politieke partijen in Nederland beïnvloeden. De gepresenteerde schattingen kunnen in principe worden gebruikt om de verkiezingen van de Tweede Kamer in september te voorspellen. Hoewel de verklaaringsgraad van de geschatte populariteitsfuncties redelijk hoog is, zal de betrouwbaarheid van

8. Bij de verkiezingen van 1981 en 1982 was de VVD populairder dan op basis van economische variabelen verwacht zou worden.

Tabel 4. Voorspellingen op basis van de populariteitsfuncties met en zonder het Lubbers-effect

Partij	Percentage van de stemmen	
	dlub = 0	dlub = 0
PvdA	34	30
CDA	29	35
VVD	20	18

Aangenomen is dat de PvdA, het CDA en de VVD gezamenlijk 83% van de stemmen behalen. Voorts is verondersteld dat $u=6.1$, $fin=6.0$, $y=3.0$ en $p=1.5$.

voorspellingen op basis van deze schattingen laag zijn. Zoals eerder gezegd, juist kort voor en na verkiezingen spelen andere dan economische factoren een belangrijke rol bij het verklaren van de populariteit van partijen. Ter illustratie hiervan presenteer ik in tabel 4 twee voorspellingen van de populariteit van de drie grote partijen in Nederland op basis van de geschatte populariteitsfuncties. In de linker kolom van tabel 4 staan de uitkomsten die zijn verkregen onder de veronderstelling dat bij de aanstaande Tweede-Kamerverkiezingen geen zogenaamd Lubbers-effect zal optreden (dlub=0). Bij het berekenen van de voorspellingen die in de rechterkolom gepresenteerd zijn, is er van uit gegaan dat het Lubbers-effect even groot zal zijn als het in 1986 was.

Als we de linkerkolom van tabel 4 vergelijken met de uitkomsten van de meest recente opiniepeilingen dan blijkt hier de populariteit van het CDA te worden onderschat en de populariteit van de VVD te worden overschat. Dit zou er op kunnen wijzen dat er net als in 1986 sprake is van een Lubbers-effect. In tegenstelling tot in 1986 lijkt echter nu de hogere populariteit van het CDA ten opzichte van die welke op grond van economische factoren zou worden verwacht, slechts ten koste van de populariteit van de VVD te gaan. Om deze reden kunnen we misschien beter spreken van het Voorhoeve-effect, hierbij denkend aan de interne strubbelingen bij de VVD.

Conclusie

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat met populariteitsfuncties verkiezingsuitslagen niet betrouwbaar voorspeld kunnen worden. Dit wil niet zeggen dat onderzoek naar de relaties tussen populariteit en economische variabelen zinloos is. In studies op het gebied van overheidsgedrag wordt vaak gewezen op de invloed van politieke factoren in het economische besluitvormingsproces. Naast economische doelstellingen worden beleidsmakers ook geacht te streven naar politieke doelstellingen, zoals herverkiezing. In sommige studies wordt zelfs verondersteld dat herverkiezing het enige doel is van beleidsmakers. De uitkomsten van deze studies hangen vanzelfsprekend grotendeels af van de specificatie van de populariteitsfuncties. Vrijwel alle populariteitsfuncties in deze studies zijn gebaseerd op een variant van het score-model.

Voor Nederland vond ik, evenals voor de VS, geen empirische ondersteuning voor het score-model. Voorts blijkt dat de populariteit van de politieke partijen redelijk kan worden verklaard met behulp van het issue-model. Deze resultaten zijn van grote invloed op de conclusies van studies op het gebied van overheidsgedrag. Het issue-model is, zoals verscheidene malen in dit artikel naar voren is gekomen, gebaseerd op de perceptie van kiezers ten aanzien van de doelstellingen van politieke partijen. Uit onderzoek naar de doelstellingen van de democratische en republikeinse partij in de VS bleek dat de perceptie van de Amerikaanse kiezers juist is. Als dit ook voor Nederland het geval is, dus als de werkelijke prioriteiten van de PvdA, het CDA en de VVD in lijn zijn met de perceptie van kiezers ten aanzien van de prioriteiten van politieke partijen, zoals blijkt uit de in dit artikel gepresenteerde schattingsresultaten, dan gaat van het democratische systeem in Nederland een stabiliserende werking uit op economische variabelen. Kiezers stemmen dan immers op die partij, die het land het hardst nodig heeft.

Otto Swank